

Економіка та управління підприємствами

Лепетюха Н.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту

Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

Артекова Т.О.

студентка

Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

**ОЦІНКА ВПЛИВУ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
EVALUATION OF THE INFLUENCE OF ENVIRONMENT ON
FUNCTIONING OF A FOOD INDUSTRY ENTERPRISE**

АНОТАЦІЯ: В статті розглянуто роль зовнішнього середовища в діяльності підприємств. Обґрунтовано доцільність проведення аналізу впливу чинників зовнішнього середовища на підприємство. Проаналізовано методи щодо оцінки впливу макросередовища на результати діяльності суб'єктів господарювання. Сформовано перелік можливих факторів впливу макросередовища на діяльність підприємства кондитерської галузі. На основі цього проведено оцінку впливу зовнішніх факторів на обсяг реалізації продукції підприємства кондитерської галузі за допомогою кореляційного та PEST- аналізу.

Ключові слова: підприємство, методи, зовнішнє середовище, фактори, вплив, кореляція, макросередовище, мікросередовище, PEST- аналіз.

АННОТАЦИЯ: В статье рассмотрена роль внешней среды в деятельности предприятий. Обоснована целесообразность проведения анализа влияния

факторов внешней среды на предприятие. Проанализированы методы по оценке влияния макросреды на результаты деятельности субъектов хозяйствования. Сформирован перечень возможных факторов влияния макросреды на деятельность предприятия кондитерской отрасли. На основе этого проведена оценка влияния внешних факторов на объем реализации продукции предприятия кондитерской отрасли с помощью корреляционного и PEST-анализа.

Ключевые слова: предприятие, методы, внешняя среда, факторы, влияние, корреляция, макросреда, микросреда, PEST-анализ.

ANNOTATION: In the article the role of the environment in the enterprise. The necessity of analyzing the impact of environmental factors on the company. The methods to assess the impact on macro performance of the entities. Formed a list of possible impacts on the macro environment of an enterprise confectionery industry. On this basis, assessed the impact of external factors on sales of enterprise confectionery industry using correlation and PEST- analysis.

Keywords: enterprise, methods, external environment, factors, effect, correlation, macroenvironment, microenvironment, PEST- analysis.

Постановка проблеми. Під час своєї господарської діяльності будь-яке підприємство перебуває під впливом та у постійній взаємодії з боку зовнішнього середовища. В сучасних умовах мінливий стан факторів макросередовища вчиняють пряму загрозу стійкості підприємства та його конкурентоспроможності в галузі. Саме тому вчасний та об'єктивний моніторинг загроз з боку зовнішнього середовища на діяльність підприємства та прийняття відповідних управлінських рішень забезпечує належну фінансово-економічну стійкість підприємству.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства присвячено багато наукових праць сучасних учених, а саме: О. В. Ареф'єва [1], Т. Ю. Білоусько

[2], М. В. Тарасюка [3], О. О. Тараненко [4], В. М. Нижника [5], І. С. Комаренко [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість праць, питання важливості дослідження та моніторингу впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємств, а також вибір методів щодо оцінки ступеню їх впливу на сьогоднішній день залишається актуальним та потребує подальших досліджень. Тому існує доцільність визначення взаємозв'язку факторів впливу зовнішнього середовища безпосередньо на результати діяльності підприємств.

Метою статті є визначення ступеня та характеру впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У [2, с. 56] під поняттям зовнішнього середовища підприємства розуміють: «Складну багаторівневу структуру елементів, яка знаходиться за межами підприємства та різним чином впливає на його діяльність».

До факторів зовнішнього середовища підприємства відносять: фактори мікросередовища (постачальники, конкуренти, споживачі, контактні аудиторії), макросередовища (політичні, економічні, соціальні, демографічні, екологічні, галузеві).

Вітчизняні підприємства приділяють недостатню увагу дослідженню чинників зовнішнього впливу, тоді як для визначення оптимальної стратегії розвитку підприємства необхідно враховувати комплексний аналіз усіх факторів збоку зовнішнього середовища з метою формування шляхів щодо усунення погроз або використання факторів позитивного впливу на діяльність підприємства з боку зовнішнього середовища.

Першочергово для початку аналізу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства необхідно визначити показники впливу та здійснити оцінку їхнього впливу на діяльність підприємства.

У науковій літературі [2, с. 57; 5, с. 338] для оцінки впливу факторів зовнішнього середовища виділяють методики у наступних категоріях (табл.1).

Методи оцінки зовнішнього середовища підприємства

Група факторів	Методи оцінки
1	2
Макросередовище	PEST-аналіз; SWOT-аналіз; метод «5x5» А.Х. Мескома; матриця «Ймовірність посилення фактора – вплив фактора на організацію» Дж. Х. Вілсона; аналіз впливів та перехресних впливів; матриця фірми «Єврокіп»; прогностичні; експертні, статистичні, економіко-математичні
Мікросередовище	SWOT-аналіз; прогностичні, експертні, статистичні, економіко-математичні; сценарний аналіз; матриця «Ймовірність посилення фактора - вплив фактора на організацію» Дж. Х. Вілсона; матриця можливостей та матриця загроз; аналіз впливів та перехресних впливів; матриця фірми «Єврокіп»; експертні методи; метод «поля сил»
Конкуренти	побудова карти стратегічних груп; концепція рушійних сил; модель п'яти сил за Портером; побудова конкурентного профілю

Як видно з табл.1, для аналізу факторів впливу зовнішнього середовища підприємства застосовуються різноманітні методи. Вибір методу ґрунтується на категорії групи факторів впливу, вихідної інформації, яке має підприємство, а також на результатах, що очікуються отримати в ході дослідження.

Використовуючи вищенаведені методи, було проаналізовано вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність кондитерського підприємства, а саме на обсяг реалізації продукції.

Для аналізу факторів впливу на обсяг реалізації продукції підприємства, що спеціалізується на виробництві кондитерської продукції, було сформовано групи факторів зовнішнього середовища для Харківської області за 2007 – 2016 рр., такі як: демографічні, соціальні, економічні та галузеві [7].

Для оцінки впливу факторів зовнішнього середовища пропонується використовувати метод кореляційного аналізу, який дозволяє встановити найбільш суттєві з них.

Детальний зміст методу подано у [9, с. 68]. Формула розрахунку показника кореляції наведена у [8, с.99].

$$r = \frac{\sum yx_i - \frac{\sum y \times \sum x_i}{n}}{\sqrt{\left(\sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{n}\right) \left(\sum x_i^2 - \frac{\sum x_i^2}{n}\right)}}$$

де: x_i – незалежна змінна;

y – залежна змінна;

n – загальна кількість змінних.

Значення коефіцієнту кореляції знаходиться у межах $r \in [-1;1]$.

Інтерпретація отриманого значення r здійснюється за такою шкалою [8]:

$r = 0$ – зв'язок відсутній.

$r < 0,3$ – слабкий зв'язок;

$0,3 < r < 0,7$ – зв'язок середньої тісноти;

$r > 0,7$ – тісний зв'язок.

Показник кореляції, що має від'ємне значення характеризується зворотнопропорційним зв'язком.

Результати отриманої оцінки впливу факторів зовнішнього середовища для обраного підприємства наведено у табл.2.

Таблиця 2

Ступінь впливу факторів макросередовища на обсяг реалізації продукції ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»

Показники	Ступінь впливу
1	2
Обсяг реалізованої продукції, тис.грн	1
Кількість померлого населення, осіб	-0,55
Кількість народжених, осіб	-0,03
Природний приріст (скорочення) населення, осіб	0,43

1	2
Сальдо міждержавної міграції,осіб	0,41
Кількість зайнятого населення,тис.осіб	-0,87
Кількість зареєстрованих безробітних,тис.осіб	-0,74
Кількість працевлаштованих безробітних,тис.осіб	-0,72
Середньомісячна заробітна плата працівників,грн	0,93
Частка населення із доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму,%	-0,67
Доходи населення,млн.грн	0,88
Витрати населення,млн.грн	0,92
Придбання споживчих продовольчих товарів,%	-0,59
Споживання борошняних кондитерських виробів у місяць, кг/особа	-0,35
Індекс споживчих цін,%	0,32
Індекс споживчих цін на продукти харчування,%	0,01
Роздрібний товарооборот,млн.грн	0,93
Капітальні інвестиції у промисловість,%	-0,31
Кількість промислових підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію, од.	0,27
Індекс виробництва харчових продуктів,%	-0,50
Виробництво хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, тис.т.	-0,70
Виробництво шоколаду та інших продуктів з вмістом какао в брикетах,пластина чи плитках, т.	0,65
Виробництво виробів кондитерських з цукру без вмісту какао, т.	-0,86
Структура експорту кондитерських виробів з цукру,тис.дол.США	0,43
Структура імпорту кондитерських виробів з цукру, тис.дол.США	0,44

За результатами встановлено, які з обраних факторів мають негативну дію на величину обсягу реалізованої продукції, які мають позитивну дію та сприяють збільшенню цього показника, та які в загальному не мають ніякого впливу на обсяг реалізованої продукції.

За отриманими даними показника кореляції (табл.2) було сформовано перелік факторів макросередовища, що мають найбільш істотний вплив на обсяг реалізації продукції підприємства (табл.3).

Таблиця 3

**Найбільш істотні фактори зовнішнього середовища ПАТ «Харківська
бісквітна фабрика»**

Показник	Значення коефіцієнту кореляції	Характер впливу
1	2	3
Роздрібний товарооборот,млн.грн	0,93	Сильний прямопропорційний
Середньомісячна заробітна плата працівників,грн	0,93	Сильний прямопропорційний

Продовження табл.3

1	2	3
Витрати населення,млн.грн	0,92	Сильний прямопропорційний
Доходи населення,млн.грн	0,88	Середній прямопропорційний
Виробництво шоколаду та інших продуктів з вмістом какао в брикетах,пластина чи плитках, т.	0,65	Середній прямопропорційний
Частка населення із доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму,%	-0,67	Середній зворотньопропорційний
Виробництво хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, тис.т.	-0,70	Середній зворотньопропорційний
Кількість працевлаштованих безробітних,тис.осіб	-0,72	Середній зворотньопропорційний
Кількість зареєстрованих безробітних,тис.осіб	-0,74	Середній зворотньопропорційний
Виробництво виробів кондитерських з цукру без вмісту какао, т.	-0,86	Сильний зворотньопропорційний
Кількість зайнятого населення,тис.осіб	-0,87	Сильний зворотньопропорційний

З табл.3 видно, що сильний прямопропорційний характер впливу мають такі фактори як: роздрібний товарооборот, середньомісячна заробітна плата працівників та витрати населення. Збільшення цих показників сприяє збільшенню обсягів реалізації продукції підприємства. Роздрібний товарооборот продукції свідчить про збільшення реалізації товарів населенню, що свідчить про наявність попиту у споживачів. Показники середньомісячної заробітної плати та витрат населення характеризують купівельну спроможність населення регіону. Середній прямопропорційний характер впливу з обсягом реалізації продукції мають загальні обсяги доходів населення та показник обсягу виробництва шоколаду та виробів із вмістом какао. Доходи населення при збільшенні позитивно впливають на обсяг реалізації кондитерської продукції, так як характеризують поліпшення фінансового стану потенційних споживачів продукції підприємства. Збільшення загального показника обсягу виробництва шоколаду та виробів із вмістом какао у галузі означає збільшення попиту на продукцію даної категорії, що спричиняє виробників збільшувати обсяги виробництва.

Фактори з від'ємним значенням показника кореляції характеризуються негативним впливом на обсяг реалізації продукції підприємства. Сильний

зворотньопропорційний характер впливу мають такі фактори як: кількість зайнятого населення, а також галузевий фактор обсягу виробництва кондитерських виробів з цукру без вмісту какао. При збільшенні обсягу виробництва кондитерських виробів з цукру без вмісту какао показник обсягу реалізації продукції підприємства знижується, так як зростає на ринку кількість аналогічної продукції конкурентів. Збільшення зайнятого населення впливає негативно на показник обсягу реалізації кондитерської продукції через брак часу на здійснення покупок споживачів продукції. Середній зворотньопропорційний характер впливу мають фактори кількості зареєстрованих безробітних та працевлаштованих, обсяги виробництва хлібобулочних виробів, а також показник частки населення з доходами на місяць нижче прожиткового рівня. Кількість безробітного населення при збільшенні призводить до погіршення купівельної спроможності громадян, а показник обсягу виробництва хлібобулочних виробів відображає наявність конкурентів на ринку, які при збільшенні негативно впливають на обсяг реалізації продукції обраного підприємства. В свою чергу збільшення частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму веде до зниження кількості покупок споживачами даної категорії виробів.

Наступним кроком в аналізі впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства було побудова матриці PEST-аналізу (табл.4).

Враховуючи специфіку діяльності обраного підприємства, було сформовано перелік факторів впливу зовнішнього середовища збоку політичних, економічних, соціальних та технічних груп. Далі кожному фактору присвоюється питома вага, яка відображає ймовірність здійснення цього фактора для підприємства, найвірогіднішій події має бути присвоєна максимальна питома вага в загальній сумі. Сума важелів показників можливостей та загроз повинна дорівнювати одиниці. На основі сформованих даних за допомогою експертів, якими виступали керівники підрозділів підприємства, була проведена оцінка факторів впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Той фактор, що має найбільший вплив на

результати діяльності підприємства кондитерської галузі, має максимальну оцінку – 5 балів, а той, що має незначний вплив на підприємство, мінімальний показник – 1 бал. За результатами експертної оцінки було проведено зважену оцінку кожного фактору, шляхом множення питомої ваги кожного фактору та його експертної оцінки.

Таблиця 4

PEST-аналіз підприємства ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»

Можливості	Питома вага	Оцінка	Зважена оцінка	Погрози	Питома вага	Оцінка	Зважена оцінка
1	2	3	4	5	6	7	8
Політичні (P)							
				1. Погіршення експортно-імпорتنних умов	0,14	5	0,7
				2. Несподівані зміни в законодавстві в цілому та в галузі функціонування підприємства	0,05	4	0,2
Економічні (E)							
1. Інвестиційна привабливість галузі	0,2	4	0,8	1. Зниження купівельної спроможності споживачів	0,17	5	0,85
				2. Негативна економічна активність населення	0,14	4	0,56
				3. Підвищення цін на сировину, послуги сторонніх організацій	0,1	4	0,4
				4. Негативна динаміка курсу валют	0,05	4	0,2
Соціальні (S)							
1. Вплив реклами на купівельність товарів споживачами	0,2	4	0,8	1. Зміна переваг споживачів щодо товарів	0,05	3	0,15
				2. Сезонність продукції	0,05	3	0,15
				3. Демографічна нестабільна ситуація	0,14	5	0,7

1	2	3	4	5	6	7	8
Технічні (Т)							
1.Впровадження нових технологій у виробництві, модернізація устаткування	0,6	5	3	1.Знос та старіння устаткування	0,11	5	0,55
Разом	1		4,6	Разом	1		4,46

За результатами побудови PEST-аналізу підприємства, можна зробити висновок про те, що з боку зовнішнього середовища найбільший позитивний вплив має можливість впровадження нових технологій у виробництво, так як досліджувана галузь кондитерської промисловості має високий ступінь технологічної оснащеності та високий рівень технології виробництва продукції. Також серед економічних факторів на підприємство впливає рівень капітальних інвестицій у галузь, що має тенденцію до збільшення, а отже сприяє розвитку галузі промисловості. Можливістю для обраного підприємства є вплив рекламної компанії продукції, яка може вплинути на рівень споживання продукції.

Серед загроз зовнішнього середовища найбільший вплив мають серед політичних факторів погіршення експортно-імпортних умов, що спричинює зниження обсягів реалізації продукції закордон. Серед економічних чинників головною загрозою є зниження купівельної спроможності споживачів. Так як спостерігається перевищення витрат над доходами населення, що може призвести до загрози зменшення попиту. Крім цього негативна економічна активність населення сприяє зниженню платоспроможності споживачів. Серед соціальних факторів найбільш вагомим є нестабільна демографічна ситуація в державі, яка характеризується значним зменшенням кількості населення. З боку технологічних чинників негативного впливу є знос та старіння устаткування.

Висновки. Зовнішнє середовище підприємства включає в себе багато факторів макросередовища підприємства, що мають вплив на економічну

стійкість підприємства. Дослідити динаміку та характер впливу на підприємство того чи іншого фактора зовнішнього середовища можна за допомогою різноманітних методів, враховуючи особливості діяльності підприємства. Метод кореляційного аналізу дозволяє отримати інформацію про характер та тісноту зв'язку між обраними об'єктами, визначити ступінь впливу кожного фактора на досліджуване явище. Крім цього даний метод характеризується високою точністю отриманих результатів. Перевагою застосування PEST-аналізу є можливість виокремити можливості та загрози впливу факторів зовнішнього середовища на підприємство, а також оцінити ступінь вірогідності їх настання та значущості для конкретного підприємства, що дозволяє на основі отриманих результатів сформулювати відповідні управлінські рішення.

Бібліографічний список:

1. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 83 – 91.
2. Білоусько Т. Ю. Зовнішній моніторинг організації в конкурентному середовищі / Т. Ю. Білоусько // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2013. - №7. – С.55–64.
3. Тарасюк М. В. Моніторинг зовнішнього середовища в контролінгу торговельної мережі / Тарасюк М. В. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. - № 20. – С. 27–31.
4. Тараненко О. О. Вплив зовнішнього середовища господарювання на економічну стійкість підприємства / О. О.Тараненко // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. – 2010. – № 2. – Т. 1. – С. 118–121.
5. Нижник В. М. Методи оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на бізнес-процеси промислових підприємств / В. М. Нижник, О. М. Полінкевич //

Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9(2). – С. 334–345.

6. Комаренко І. С. Методичні підходи оцінки впливу зовнішнього середовища на фірмову конкурентоздатність підприємств харчової промисловості / І. С. Комаренко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Економіка. – 2012. Т. 189, Вип. 117. – С. 97 – 103.

7. Статистична інформація / Державний комітет статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : [http// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

8. Козьменко О. В. Економіко-математичні методи та моделі (економетрика) : навчальний посібник / О. В. Козьменко, О. В. Кузьменко. – Суми : Університетська книга, 2014. – 406 с.

9. Руська Р. В. Економетрика : навчальний посібник / Р. В. Руська. – Тернопіль : Тайп, 2012. – 224с.